

Helena Štimac Radin

POLITIČKA PARTICIPACIJA ŽENA I RODNA (NE)OSVIJEŠTENOST MLADIH

1. Uvod: politička (ne)zastupljenost žena kao demokratski nedostatak

“Što, dakle, nije u redu s liberalnom demokracijom?” – zapitala se feministička teoretičarka Anne Phillips polazeći od političke podzastupljenosti žena na nacionalnom i lokalnom nivou kao jednom od pokazatelja demokratskog deficita suvremenih demokratskih poredaka. U prijepornoj diskusiji između pristalica liberalnog koncepta univerzalizma ljudskih prava i zagovaratelja/ica rodno zasnovanog pristupa u definiranju sadržaja moderne demokracije, pitanje političke participacije žena zauzima jedno od središnjih mjesta. Ono što je važno istaknuti s obzirom na rasprave i feminističku kritiku liberalnih načela demokratskog zastupanja jest to da se u ovoj točki društvena teorija susreće s rodnom aksiologijom kao dijelom opće institucionalizirane političke aksiologije zajednice europskih zemalja. Temeljni politički ciljevi i vrijednosti rodne ravnopravnosti kao zajednički standardi zemalja članica i uvjet integracijskog procesa eksplicitan su i važan dio osnovnih dokumenta Europske unije uključivši Ugovor EZ koji propisuje promicanje ravnopravnosti spolova kao njenu trajnu zadaću sa ciljem uklanjanja neravnopravnosti spolova u svim aktivnostima Zajednice. Drugim riječima, zahtjevi ženskog pokreta su politički priznati, a feministička teorijska terminologija je dijelom postala sastavnim dijelom diskursa EU koji potvrđuje isključenost ženskog spola iz procesa javnog donošenja odluka te, na taj način, dovodi u pitanje i legitimnost demokratskog postupanja.

Problem o kojemu govorimo potvrđen je i u najnovijem strateškom dokumentu Europske komisije: *Putokazi ka ravnopravnosti žena i muškaraca – smjernice za razdoblje od 2006. do 2010.*, u kojemu je kao jedno od prioritetnih područja, ciljeva i akcija izdvojeno promicanje jednake zastupljenosti muškaraca i žena na mjestima odlučivanja. U njemu se također ističe da je rodna ravnopravnost jedan od temeljnih principa razvojne europske politike uz naglašavanje obveze zemalja koje ulaze u Europsku uniju na potpuno prihvaćanje tih načela uz usklađivanje zakonodavstva i donošenje drugih administrativnih i pravnih mjera.

I Vijeće Europe je donijelo temeljne dokumente kojima je cilj potaknuti države članice na ispravljanje navedene neravnoteže. U jednom od njegovih najvažnijih akata u tom području – *Preporuci Rec (2003)3 Odbora ministara državama članicama o uravnoteženoj participaciji žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju* navodi se često citirana definicija prema kojoj “uravnotežena participacija žena i muškaraca znači da zastupljenost bilo žena bilo muškaraca u bilo kojem tijelu koje odlučuje ne bi smjela pasti ispod 40%”. Kao analitički pokazatelji i indikatori napretka u području procesa političkog i javnog donošenja odluka ovdje se navode sljedeći kriteriji:

1. postotak izabranih muškaraca i žena u parlamentu, županijskim skupštinama, gradskim i općinskim vijećima, a prema političkoj stranci kojoj pripadaju;
2. postotak zastupnica i zastupnika u parlamentu u usporedbi s brojem kandidata, a prema političkoj stranci kojoj pripadaju;
3. postotak žena i muškaraca u nacionalnim izaslanstvima, u imenovanim predstavničkim tijelima, kao što su Parlamentarna skupština Vijeća Europe i Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Europe te međunarodnim organizacijama i forumima;
4. postotak žena i muškaraca u Vladi;
5. broj žena i muškaraca ministara u različitim područjima djelovanja.
6. postotak najviše rangiranih žena i muškaraca u javnim službama i njihova raspodijeljenost u različitim područjima djelovanja;
7. postotak ženskih i muških sudaca u Vrhovnom sudu;
8. postotak žena i muškaraca u tijelima koje imenuje Vlada;
9. postotak žena i muškaraca u tijelima političkih stranaka koja donose odluke na nacionalnom nivou;
10. postotak žena i muškaraca članova udruga poslodavaca, radnika i profesionalnih organizacija i postotak žena i muškaraca u njihovim tijelima koja donose odluke na nacionalnom nivou.

Hrvatska se, kao država koja se upravo nalazi u procesu pristupanja, i u području političke zastupljenosti žena nalazi u sličnoj situaciji kao većina drugih europskih zemalja (izuzev skandinavskih): žene su, naime, još uvijek bitno podzastupljeni spol u obnašanju vlasti na nacionalnoj i lokalnoj razini. Ova se neuravnoteženost u donošenju političkih odluka – osim što dovodi u pitanje ustavnopravno zajamčeno korištenje temeljnih ljudskih prava i kritički vrednuje učinkovitost demokratskih institucija (uključivši političke stranke i izborno zakonodavstvo) – uspostavlja i kao važan predmet znanstvenog istraživanja čija je zadaća razumijevanje onih društvenih procesa koji onemogućuju realizaciju jedne od temeljnih vrednota parlamentarne demokracije i generiranje nejednakosti spolova.

Politička participacija žena i rodna (ne)osviještenost mladih

Prema pojedinim prethodno navedenim mjerilima, kao i podacima iz tablice 1, razvidno je da su žene u Hrvatskoj politički podzastupljen i marginalizirani spol.

Tablica 1: Promjene udjela zastupljenosti žena u tijelima vlasti u Hrvatskoj (%)¹

Tijela vlasti	1999.	2004.	2006.
Zastupnice u Hrvatskom saboru	7,1	22,0	22,0
Ministrice u Vladi RH	9,5	31,0	31,0
Članice županijskih skupština	7,0	13,4	14,5
Članice vijeća gradova	–	14,0	15,7
Članice vijeća općina	–	7,0	8,4
Ukupan postotak vijećnica u predstavničkim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave	–	9,5	10,6

Izvor: DZS 2006.

S druge strane, od početka devedesetih godina prošloga stoljeća do danas možemo pratiti postupni ali stalni porast udjela političkog zastupništva žena u predstavničkim i izvršnim tijelima vlasti. U trenutku provođenja ovoga istraživanja 2004. godine, žene su zauzimale 34 (od 152) zastupnička mjesta u Saboru, što je u odnosu na situaciju u vrijeme istraživanja iz 1999. godine predstavljalo značajan pomak. Udio žena u Saboru Republike Hrvatske porastao je od parlamentarnih izbora 1995. sa 7,1 % na 22% u izborima 2000. te ostao otprilike isti i nakon izbora 2003. godine. Najviši kontinuirani porast žena primjetan je u Vladi RH i njezinim tijelima: od 6,3% 1992. preko 9,5% 1995. i 10,5% 2000. godine do 28,6% 2003. i 31,3% u 2007. godini. Usporedno se povećavao i udio žena među drugim dužnosnicima i visokim državnim i javnim službenicima s 20,0% 2000. do 26,5% 2005. godine, kao i veleposlanica s 8,0% 2000. do 15% 2005. godine (DZS, 2006). Od 2003. godine Hrvatska je u usporedbi s prosjekom zemalja članica EU i zemalja kandidatkinja po udjelu ministrica u Vladi iznad prosjeka, a po udjelu zastupnica u Saboru na razini prosjeka EU. Međutim, na lokalnoj razini se nisu odvijali komplementarni procesi, te je ukupan broj vijećnica rastao daleko sporije, a povećanje nakon provedenih općih lokalnih izbora u svibnju 2005. godine – u usporedbi s onima iz 2001. – iznosilo je svega 1,1%. Ovdje je zanimljivo da su, prema analizi spolne strukture mladih u predstavničkim i izvršnim tijelima lokalnih vlasti (Ilišin, 2006) žene više zastupljene u segmentu mladih nego među svim dužnosnicima.

¹ Za udio žena u parlamentima zemalja članica Europske unije usporedi: Europska komisija, DG EMPL, Database on women and men in decision-making (http://ec.europa.eu/employment_social/women_men_stats/measures_in4_en.html).

U ovoj istraživačkoj dionici je kao predmet znanstvenog interesa i glavni cilj istraživanja izdvojena analiza vrednovanja i stavova mladeži prema sudjelovanju žena u političkom životu zemlje polazeći od određenja socijalne isključenosti kao "nemogućnosti sudjelovanja u mogućnostima koje su na raspolaganju većini" (Giddens, 2000) te od jednog od temeljnih demokratskih načela prema kojemu su poticanje ravnopravnosti spolova i razvoj demokratskih društvenih odnosa međusobno višestruko povezani procesi.

Posebni ciljevi analize uključili su: 1) utvrđivanje distribucije i strukturiranosti stavova mladih prema navedenom aspektu ljudskih prava žena kao pokazateljima prihvatanja i razumijevanja ustavne vrednote ravnopravnosti spolova, ali i pripremljenosti za europske integracijske procese u kojima je ova vrednota sastavni dio političkih kriterija za pristupanje; 2) ustanovljavanje promjena u ispitivanim stavovima ispitanika temeljem usporedbe rezultata istraživanja iz 1999. i 2004. godine; 3) usporedbu razlika u promatranim stavovima i vrednotama između mladih i starijih ispitanika obuhvaćenih uzorkom istraživanja; 4) detektiranje razlika između odabranih sociodemografskih segmenata mladeži u odnosu na ispitivanu percepciju pojedinih dimenzija ženske političke participacije, odnosno percepciju rodni uloga u javnom/političkom životu.

S obzirom na potonje, u istraživanju se krenulo od nulte hipoteze koja je trebala odgovoriti na postavljeno pitanje je li hrvatska mladež, kao nehomogena društvena grupa, značajno različita u pogledu zauzimanja stajališta prema ispitivanim aspektima političke participacije žena s obzirom na djelovanje obilježja spola, dobi, stupnja obrazovanja, socioprofessionalnog i rezidencijalnog statusa, regionalne pripadnosti, provenijencije, bračnog statusa i stranačke preferencije. Uz univarijantnu je analizu korištena i bivarijantna, odnosno izračunavanje značajnosti razlika upotrebom hi-kvadrat testa pri čemu su tumačene razlike značajne na razini 0.01 i manje. Uz navedeni komparativni pristup, u ovome se dijelu istraživanja slijedi konceptualni okvir naveden u uvodu u istraživanje, prema kojemu se mladima pristupa kao važnom društvenom resursu u smislu predstavnika budućnosti, odnosno nositelja i kreatora dominantnih vrijednosti. Stoga se, u kontekstu ovog dijela istraživanja, njihov stav prema smjeru demokratskih društvenih promjena promatra preko reduciranog analitičkog indikatora odnosa prema pitanju političke participacije žena kao marginalizirane društvene skupine.

2. Percepcija političke zastupljenosti žena

Stavovi ispitanika prema političkoj participaciji žena ispitivani su i mjereni putem: a) percepcije stupnja (ne)zastupljenosti žena u političkom životu Hrvatske;

b) stupnja prihvaćenosti načina kojima bi se promatrano sudjelovanje moglo povećati; c) stupnja slaganja s nekim drugim tvrdnjama kao operativnim indikatorima tradicionalnih stajališta prema ulozi žena u politici unutar vrijednosnog sustava mladih u promatranom razdoblju.

U odnosu na rezultate istraživanja iz 1999. godine uočava se pozitivan trend porasta stupnja osviještenosti mlade generacije o nedostatnoj političkoj zastupljenosti žena (tablica 2). Naime, u 2004. godini, više od 50% ispitanika i mlađe i starije dobi smatra da u političkom životu Hrvatske žene nisu dovoljno zastupljene što je u odnosu na 1999. godinu porast od više od 10% mladih ispitanika te se, istodobno, bilježi pad onih koji ne znaju ili smatraju da je politička participacija žena na zadovoljavajućoj razini. Razlike između mlađeg i starijeg dijela ispitivane populacije indikativne su i očito je da su stariji ispitanici skloniji zauzimanju stava o ovom pitanju, jer se značajno rjeđe izjašnjavaju kako ne znaju jesu li žene u politici dovoljno zastupljene. Navedeno upućuje na veću zainteresiranost starije populacije za politička zbivanja, što potvrđuju i drugi rezultati ovih istraživanja, ali i na manju spremnost promjene stava uslijed aktualnih društvenih promjena.

Tablica 2: Komparativni prikaz percepcije dovoljne zastupljenosti žena u političkom životu Hrvatske (%)

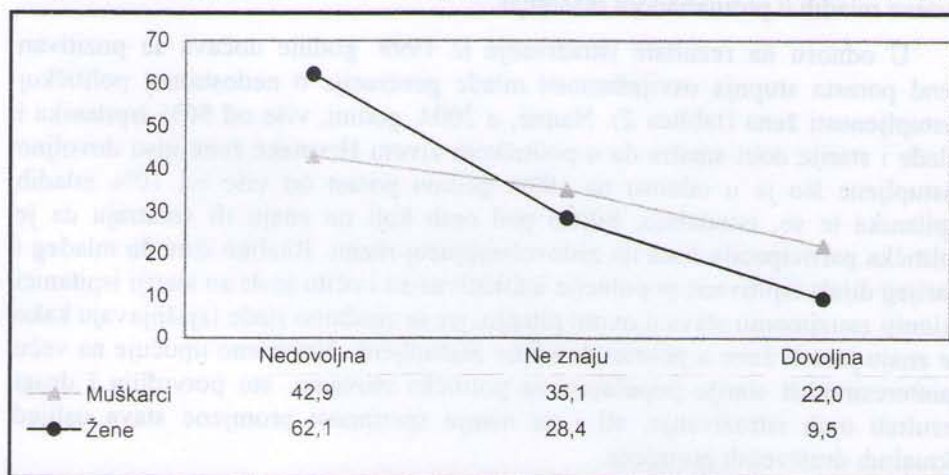
Procjena dovoljne zastupljenosti	Mladi		Stariji
	1999.	2004.	2004.
Da	20,7	15,8	22,0
Ne znaju	37,4	31,9	21,2
Ne	41,9	52,3	56,8

Naime, iako se može učiniti paradoksalnim, porast stupnja prepoznatljivosti nedovoljnog političkog predstavnštva žena kod mlađe generacije skloni smo tumačiti upravo značajnim porastom udjela žena u Saboru i Vladi RH koji se dogodio u promatranom razdoblju. Pojačani, iako još uvijek nedovoljan politički angažman, odnosno zauzimanje većeg broja mjesta u parlamentu i važnih dužnosničkih mjesta u Vladi učinilo je pitanje ženskog sudjelovanja u politici vidljivijim u javnosti nakon izbora 2000. godine i uspostavilo se kao proces koji još uvijek traje. Dodatno, usvajanje antidiskriminacijskog zakonodavstva i osnivanje pojedinih institucionalnih mehanizama namijenjenih provedbi politike ravnopravnosti spolova ojačalo je navedeni proces, učinilo ga medijski prisutnijim i stvorilo nove pretpostavke za društveno-politički pristup političkoj participaciji žena kao političkom pitanju i demokratskom standardu.

Analiza utjecaja nezavisnih varijabli na uzorku mladih 2004. godine pokazala je da žene, a što je i pretpostavljeno s obzirom na njihovu političku

podzastupljenost u nacionalnim i lokalnim tijelima vlasti, u daleko većoj mjeri procjenjuju kako u politici nisu dovoljno prisutne (grafikon 1).

Grafikon 1: Procjena političke zastupljenosti žena s obzirom na spol mladih (%)

$\chi^2=91,66$; $p=,000$

Od ostalih ispitivanih obilježja ustanovljen je i značajan utjecaj socioprofesionalnog statusa ($\chi^2=19,00$), dobi ($\chi^2=18,66\%$) i obrazovanja ($\chi^2=32,67$) pa se tako studentska populacija (56,9%), ispitanici u dobi od 25. do 29. godine (56,6%) kao i oni s višim stupnjem izobrazbe (62,4%) natprosječno opredjeljuju za stav da u političkom životu ženska zastupljenost nije zadovoljavajuća.

Nadalje, osim procjene, odnosno percepcije (ne)dostatnosti zastupljenosti žena u politici zanimala su nas i stajališta o najučinkovitijim načinima povećanja njihove političke participacije.

Za ispitivanje stavova prema ovom pitanju korištena je nominalna ljestvica sa sedam različitih modaliteta odgovora. Od ispitanika se tražilo da odabirom samo jednog od predloženih rješenja naznače koji bi, po njihovu mišljenju, bio najučinkovitiji način za povećanje sudjelovanja žena u političkom životu Hrvatske.

Korišteni je instrument izvorno konstruiran za potrebe provedbe projekta *Politička participacija žena, demokracija i spolne uloge* (Štimac Radin, 1996) i testiran u empirijskom istraživanju stavova građana/građanki Zagreba (N=384) prema pojedinim aspektima sudjelovanja žena u hrvatskoj politici u listopadu/studenom 1996. godine i predstavlja prvi takav pokušaj empirijske provjere dominantnih društvenih shvaćanja o mehanizmima unaprjeđivanja

ženske političke participacije unutar domaće sociologije.² Upitnik je bio koncipiran na središnjim točakama rasprava koje su se o tom pitanju vodile u javnosti, političkim strankama i znanstvenom diskursu tijekom devedesetih godina, a uključivale su analize: uloge i unutrašnje demokratičnosti političkih stranaka, empirijski ustanovljenih razlika između muškaraca i žena u stupnju zainteresiranosti za politiku, zahtjeva za uvođenjem pozitivne diskriminacije, značaja i uloge medija i nevladinih udruga koje promiču ravnopravnost spolova, osnivanja tzv. ženske političke stranke te pitanje raspolaganja slobodnim vremenom, odnosno ravnomjerne raspodjele obiteljskih obveza.

Podaci u tablici 3 pokazuju kako se, od ukupno osam ispitivanih stavova, uključujući i onaj prema kojemu nije potrebno povećavati sudjelovanje žena u politici, u istraživanju 1999. kao i u istraživanju 2004. godine kao najučestalija ponavljaju i ističu dva dominantna stajališta: 1) uočavanje nedostatnosti ženske političke inicijative temeljem njihova manjeg udjela u stranačkom članstvu i na vodećim stranačkim pozicijama i 2) adresiranje odgovornosti na političke stranke koje ne uključuju dovoljno žena na izborne kandidacijske liste. Sva ostala ponuđena rješenja, osim donekle obveznog uvođenja kvota, sporadično su izdvojena kao mogući put koji bi mogao dovesti do znatnijeg povećanja ženske političke participacije. Ispitanicima smo, naime, postavili pitanje: "Što mislite kako bi se moglo povećati sudjelovanje žena u političkom životu Hrvatske?" i zatražili od njih da zaokruže samo jedan odgovor sa ciljem ustanovljavanja hijerarhijske distribucije prioriteta, a što je vidljivo iz ovdje navedene rang-ljestvice najučestalijih stajališta.

Blizu trećine i mladih i starijih ispitanika smatra da se ključni odgovor na to pitanje nalazi u pojačanom političkom aktivizmu žena, odnosno da bi se, sukladno navedenom, žene trebale u većoj mjeri uključivati u rad političkih stranaka uz jasno izražen angažman i aspiracije prema dobivanju značajnih unutarstranačkih položaja.

² Prema ovom istraživanju, najveći broj ispitanika (blizu 70%) izrazilo je uvjerenje da u hrvatskom političkom životu ne sudjeluje dovoljan broj žena i da ih se na izborima ne natječe dovoljno. Razloge za takvo stanje uglavnom su pripisali prevladavajućem patrijarhalnom mentalitetu i raširenim stereotipima o muško-ženskim ulogama. I ovdje je intervenirala varijabla spola, te su se žene natprosječno (78% u odnosu na 56% muških ispitanika) opredjeljivale za gore navedena stajališta. Također, podatak koji potpuno korespondira i s nalazima naših istraživanja iz 1999. i 2004. godine, ukazuje da je većina ispitanika (42%) smatrala kako žene koje se natječu na izborima nemaju jednake šanse kao i muškarci da budu izabrane pri čemu su se potvrdile značajne razlike s obzirom na utjecaj varijable spola i obrazovanja. Za stav da žene imaju bitno manje šanse od muškaraca opredjelilo se svega 26% muškaraca i 56% žena, a da imaju jednake šanse 32,2% muškaraca i 13,6% žena (Večernji list, Slobodna Dalmacija 19. 12. 1996., Novi list 21. 12. 1996.).

Tablica 3: Komparativni prikaz stavova ispitanika prema načinima povećanja sudjelovanja žena u političkom životu (%)

Stav	Mladi		Stariji
	1999.	2004.	2004.
Žene bi trebale pokazati više inicijative i interesa, uključiti se u rad političkih stranaka i izboriti se, unutar njih, za visoke položaje na kojima se donose odluke.	23,2	31,9	30,3
Političke bi stranke trebale isticati više ženskih kandidata na listama i u izbornim jedinicama.	23,5	20,5	20,9
Trebalo bi zakonski propisati obvezatan postotak zastupljenosti (tzv. kvote) žena u svim političkim tijelima (Sabor, Vlada, županijske skupštine, gradska i općinska vijeća).	10,0	13,1	11,6
Žene bi trebale osnovati vlastitu političku stranku.	4,2	8,2	5,1
Mediji bi trebali puno više prostora posvećivati ovom pitanju.	3,9	7,0	6,0
Kućanske poslove i brigu o djeci ravnomjerno trebaju dijeliti supružnici kako bi žene imale više vremena za bavljenje politikom.	5,2	6,4	8,8
Nezavisne ženske organizacije bi trebale u izbornoj kampanji pomagati ženskim kandidatima.	0,9	2,6	2,0
Ne smatraju da je potrebno povećati prisutnost žena u politici.	8,8	8,8	14,2
Ne znaju, ne mogu procijeniti	19,8	1,1	0,7
Nešto drugo	0,4	0,3	0,4

Svoje utemeljenje navedeno stajalište svakako nalazi i u uvidu u strukturu političkih stranaka iz koje je razvidno da žene čine manji dio stranačkog članstva, da su prisutnije na nižim razinama stranačke hijerarhije i, sukladno tome, da se njihov broj smanjuje proporcionalno značenju važnosti stranačkih funkcija. Nadalje, oko petine ispitanika uočava i nedostatak kandidatkinja na izbornim listama te ispravno zaključuje da broj žena u politici nije moguće povećati, ukoliko se one ne nalaze na kandidacijskim listama. Spomenimo, primjerice, da je udio žena na listama za izbor članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne samouprave na općim lokalnim izborima 2005. godine iznosio svega 20,1% (Gorančić-Lazetić, 2006). I pregled kandidacijskih lista za parlamentarne izbore ukazuje na neuravnoteženu zastupljenost muškaraca i žena uz njihovu veću zastupljenost pri dnu stranačkih lista, što ne pruža nikakve šanse za ulazak u parlament, a uočeno je još jedno pravilo – žene su znatno zastupljenije na izbornim listama marginalnih političkih stranaka koje rijetko prelaze izborni prag. Ovo potonje dodatni je suprotstavljeni argument tezi da nije moguće pronaći dovoljno ženskih kandidata u trenucima sastavljanja izbornih lista zbog njihove manje zainteresiranosti za izborni proces i politički aktivizam.

Na slično upozorava i Mariette Sineau (2003.) koja navodi da se, umjesto prebacivanja odgovornosti na žene, uzroci njihova manjeg udjela u procesima donošenja političkih odluka trebaju potražiti u strukturi društva koja generira ekonomsku podređenost žena, stereotype o muško-ženskim ulogama kao i u izbornim institucijama i zakonodavstvu te oligarhičnosti funkcioniranja političkih stranaka. Prema ovoj autorici upravo su političke stranke oni "filteri" koji kontroliraju pristup predstavničkim tijelima vlasti. Stoga možemo zaključiti da je, sudeći prema rezultatima ovog i drugih istraživanja, ženama još uvijek veći problem postizanje nominacije u vlastitoj stranci, nego što je to dobivanje povjerenja samih birača.

Ispitanike smo dodatno testirali i stupnjem prihvaćenosti tvrdnje kako "žene nemaju iste šanse kao i muškarci da budu izabrane na najvažnije stranačke i političke dužnosti".

Većina (69,3%) smatra da žene nemaju iste šanse kao i muškarci da budu izabrane na najvažnije stranačke i političke dužnosti, pri čemu je ova procjena značajno prisutnija u žena (77%) u odnosu na (62%) muškarce ($\chi^2=65,92$; $p=.000$). Osim utjecaja spola, mladi se u odgovorima na ovo pitanje diferenciraju i s obzirom na regionalnu pripadnost uz natprosječno prihvaćanje te tvrdnje (oko 73%) u Dalmaciji i Zagrebu ($\chi^2=34,95$; $p=.003$). Zanimljivo je da se pri percepciji jednakosti šansi izdvajaju mladi iz dviju regija koje su svojevrsni antipodi po zastupljenosti žena u lokalnim strukturama vlasti. Primjerice, udio žena u skupštinama Šibensko-kninske županije iznosi svega 2,4%, Splitsko-dalmatinske županije 7,8%, Dubrovačko-neretvanske 7,3% i Zadarske županije 12,2% naspram Zagreba u kojima isti doseže 27,5%. Očito je da su se ispitanici u predmetnoj procjeni rukovodili različitim razlozima koji, međutim, ovdje nisu bili istraživani. Ciljano, u istraživanju smo ispitivali percepciju (ne)dostatnosti ženske političke participacije, kao i stavove prema najučinkovitijim modalitetima njena povećanja, ali ne i mišljenja o razlozima koji stoje u osnovi promatrane pojave za što bi trebalo koristiti poseban instrument. Prema već spomenutom istraživanju stavova građana Zagreba (Štimac Radin, 1996) razloge za nejednakost izbornih šansi ispitanici su uglavnom detektirali u tradicionalnom svjetonazoru i patrijarhalnom mentalitetu (28,7%) te raširenim stereotipnim mišljenjima da ženama nije mjesto u politici (16%) i opterećenosti kućnim i obiteljskim obvezama (11%), zatim u spolnoj diskriminaciji i muškom šovinizmu (8,6%), inferiornosti ženskog spola (7,4%), manjoj zainteresiranosti žena za politiku (6,1%), zaostalosti i primitivizmu društva (4,9%), nedovoljnom broju ženskih kandidata (4,5%) i aktualnoj državnoj politici (3,7%), dok 9,4% anketiranih nije znalo navesti razloge.

Sindrom staklenog stropa, odnosno sustavne prepreke sudjelovanju žena u vladajućim strukturama (prema G. Ashworth, 1996) sadržane su u većem broju

čimbenika uključujući: 1) dominantne/opće društvene stavove o muškarcima kao jedinim pravim sudionicima u politici; 2) negiranje potrebe da se žene prikazuju kao društvena grupa koja ipak dijeli zajedničke potrebe temeljem pretpostavke o zajedništvu interesa muškaraca i žena; 3) nepostojanje nacionalnog plana djelovanja ili drugog političkog dokumenta koji potvrđuje predanost vladajućih struktura ravnopravnosti spolova; 4) prevladavanje muške terminologije u politici uz pretpostavku da ista predstavlja žene; 5) nepostojanje medijskog predstavljanja ženskih političkih glasova, stavova, zahtjeva i vodstva; 6) muška kultura politike uključujući neformalnu mrežu veza i druženja nakon radnog vremena; 7) neravnopravna podjela obiteljskih obveza; 8) niže plaće za žene, ograničena prava na socijalne pogodnosti i onemogućavanje trošenja novca na nesigurnu političku karijeru, te 9) različiti javni i privatni oblici nasilja koje muškarci provode nad ženama suzbijajući i kontrolirajući žensko samoodlučivanje.

Navedene prepreke, uključivši nepovoljniji položaj žena na tržištu rada, karakteristične su i za hrvatsko društvo – izuzev izostanka nacionalnog plana djelovanja koji potvrđuje postojanje političke volje za provedbu politike ravnopravnosti spolova i povećanja političke participacije žena. U Hrvatskoj se, naime, od 1997. godine donose nacionalne strategije za promicanje ravnopravnosti muškaraca i žena koje sadrže i mjere za povećanje broja žena na svim razinama političkog odlučivanja. Posljednjih su godina osnovani i temeljni institucionalni mehanizmi na nacionalnoj i lokalnoj razini za provođenje politike ravnopravnosti spolova, a uvedeno je i antidiskriminacijsko zakonodavstvo. Godine 2003. donesen je Zakon o ravnopravnosti spolova koji, između ostalog, obvezuje političke stranke na određivanje metoda za promicanje uravnoteženije zastupljenosti žena i muškaraca, kako u tijelima stranke, tako i na izbornim listama. Slična odredba je sadržana i u Zakonu o izboru članova predstavničkih tijela lokalne i područne samouprave. Po prvi puta donesena je i konkretna mjera tzv. *pozitivne diskriminacije* u Zakonu o političkim strankama, a u svrhu poticanja na kandidiranje žena, koja propisuje da se 10% više financijskih sredstava iz državnog proračuna dodjeljuje za podzastupljni spol. Unatoč strateški definiranim ciljevima iz nacionalnih politika, do značajnijeg povećanja udjela žena došlo je jedino u Saboru, Vladi i tijelima državne uprave, dok je na lokalnoj razini zabilježen tek simboličan pomak.

I u Preporuci Parlamentarne skupštine Vijeća Europe iz 2004. godine o *Sudjelovanje žena na izborima* sa ciljem povećanja njihova broja u parlamentu i drugim predstavničkim tijelima, uz uvođenje rodno nediskriminacijskog zakonodavstva, predlažu se slične mjere koje obuhvaćaju: 1) reformu zakonodavstva i izbornog sustava uključujući usvajanje mjera kojima se osigurava paritetni prag za kandidate/kandidatkinje na lokalnim, državnim i na državnim razinama; 2) poticanje političkih stranaka na usvajanje mjera za osiguranje

ženskih kandidata na izbornim listama uključujući uvođenje kvota uz financijske stimulacije za promicanje ravnopravnosti spolova; 3) razvoj edukacije i kampanja za poticanje žena kandidatkinja na sudjelovanje u izborima te 4) jednaki pristup medija muškim i ženskim kandidatima tijekom izbornog razdoblja.

Odredbe Zakona o lokalnim izborima, uslijed svoje deklarativnosti zasnovane na Članku 15. koji propisuje jedino to da predlagatelji izbornih lista trebaju voditi računa o uravnoteženoj zastupljenosti oba spola i ne predviđa sankcije za kršenje navedenog u izbornom procesu, u političkoj praksi nisu dovele do rezultata i nanovo je aktualizirao pitanje uvođenja kvota kao privremene posebne mjere za povećanje zastupništva žena. Pri tome se, u isticanju argumenata za i protiv u navedenom smislu, za potonje zalažu pristalice uvođenja kvota u politički sustav, uglavnom ženske nevladine organizacije za razliku od protivnika – uglavnom parlamentarnih političkih stranaka koje ne prihvaćaju spolno paritetnu zakonsku regulaciju. Slične rasprave vode se u zemljama s daleko višim stupnjem rodne osviještenosti i duljom tradicijom političkog zastupništva žena, primjerice Finskoj, te se (Kuusipalo, 2006) u protivnika uvođenja kvota ističe zajedničko stajalište da za njih nema mjesta u demokratskom sustavu.

Premda se većina naših ispitanika (58,8 %) složila da bi u Saboru trebalo zakonski osigurati zastupljenost žena, dok njih 26,6% ne zna, a ne slaže se tek oko 15,4%, iz podataka u tablici 3 očito je kako najveći dio ispitanika ne smatra da bi uvođenje kvota bio najefikasniji i najpoželjniji način za povećanje udjela žena u predstavničkim i izvršnim tijelima vlasti. Ovdje je zanimljivo istaknuti da je, prema analizi koju je proveo Upravni odbor za ravnopravnost žena i muškaraca Vijeća Europe (2006), udio žena u parlamentima zemalja koje su usvojile kvotno izbornu zakonodavstvo niži (16%) od udjela žena u parlamentima zemalja čije zakonodavstvo ne sadrži kvote kao obvezni mehanizam (22%), dok je taj udio nešto viši u zemljama čije političke stranke sadrže interne kvote. Iako razlozi svakako proizlaze i iz obilježja pojedinog izbornog sustava sa čime se ovdje nećemo baviti, očito je da ni zakonski regulirane kvote ne osiguravaju automatski rodni paritet u obnašanju vlasti.

Ostali modaliteti predloženih načina povećanja političke participacije žena, prema mišljenju, kako mladih, tako i starijih ispitanika, nisu prepoznati kao relevantni, pri čemu je indikativan podatak da je najmanje, zapravo marginalno, procijenjen značaj uloge i podrške ženskih nevladinih organizacija tijekom izborne kampanje kandidatkinjama na izbornim listama.

Podatak o neznatnoj percepciji utjecaja nevladinih udruga na artikuliranje pojedinih politika potvrđuju i rezultati drugih istraživanja. Primjerice, iz rezultata istraživanja stavova javnosti o nevladinim organizacijama (Franc, Šakić, 2005) proizlazi da, iako je većina građana (91,1%) čula za izraz udruga i/ili nevladina organizacija, čak 43,8% njih je samo čulo za navedeni izraz, ali ne

zna točno njegovo značenje. Sva ispitivana sociodemografska obilježja ispitanika pokazala su se značajnima, pri čemu je najslabije poznavanje značenja izraza udruga utvrđeno u žena, osoba starijih od 60 godina, ispitanika s najnižim stupnjem naobrazbe i najnižim mjesečnim prihodima po članu domaćinstva te onih koje žive u mjestima srednjeg stupnja urbaniziranosti. Svega 25% anketiranih u citiranom istraživanju znalo je navesti naziv barem jedne udruge koja ja aktivna u području ravnopravnosti spolova te je, uz općenito pozitivan stav (prisutniji u mlađih od 30 godina) o nevladinim organizacijama, veliki broj ispitanika – između 37,4 % i 43,% – ocijenio da je sadašnji stupanj utjecaja udruga na lokalnoj i nacionalnoj razini, na oblikovanje politika koja utječu na svakodnevni život, mali.

Analiza utjecaja pojedinih sociodemografskih obilježja mlade populacije na ispitivane preferencije najučinkovitijeg načina povećanja političkog predstavništva žena pokazala je očekivane rezultate. Naime, utjecaj varijable spola najznačajnije je diferencirao ispitanike i to kod polovine razmatranih stajališta. Primjetan je i utjecaj varijable dobi, obrazovanja, socioprofesionalnog i rezidencijalnog statusa kao i regionalne pripadnosti.

Iz tablice 4 je očito da su ustanovljene razlike spolno determinirane i to u smjeru veće sklonosti ispitanica uvođenju kvota, ravnomjernijoj raspodjeli obavljanja obiteljskih obveza i, sukladno ranije navedenim pokazateljima, manjem prihvaćanju stajališta po kojemu nije potrebno povećati sudjelovanje žena u politici.

Tablica 4: Stavovi prema načinima povećanja političke zastupljenosti žena s obzirom na spol mladih (%)

Stav	Muškarci	Žene
Političke stranke bi trebale isticati više ženskih kandidata na listama.	$\chi^2=10,55; p=.001$ 23,4	17,5
Trebalo bi zakonski propisati obavezan postotak zastupljenosti žena u svim političkim tijelima.	$\chi^2=8,79; p=.003$ 10,9	15,4
Kućanske poslove i brigu o djeci ravnomjerno trebaju dijeliti supružnici.	$\chi^2=7,21; p=.007$ 4,9	7,8
Ne smatraju da je potrebno povećati prisutnost žena u politici.	$\chi^2=23,06; p=.000$ 11,8	5,7

Većina drugih navedenih obilježja diferencira ispitivanu populaciju mladeži upravo prema najfrekventnijem stajalištu koje zastupa tvrdnju da se udio žena u politici može povećati temeljem njihova većeg osobnog angažmana (tablica 5).

Politička participacija žena i rodna (ne)osviještenost mladih

Tablica 5: Stavovi prema načinima povećanja političke zastupljenosti žena s obzirom na socijalna obilježja mladih (%)

Obilježja mladih	Žene bi trebale pokazati više inicijative	Žene bi trebale osnovati vlastitu političku stranku	Ne treba povećati broj žena u politici
<i>Socioprof. status</i>	$\chi^2=15,97; p=.001$	$\chi^2=19,52; p=.000$	
Zaposleni/e	35,0	8,0	
Nezaposleni/e	27,1	8,4	
Učenici/e	27,3	12,3	
Studenti/ce	36,1	4,1	
<i>Dob</i>	$\chi^2=9,46; p=.009$	$\chi^2=19,91; p=.000$	
15 – 19 godina	27,4	12,0	
20 – 24 godine	33,5	5,9	
25 – 29 godina	34,8	6,7	
<i>Obraz. ispitanika</i>	$\chi^2=11,93; p=.008$	$\chi^2=26,41; p=.000$	
OŠ i manje	27,5	11,3	
Ind./zanat. škola	28,9	12,2	
Srednja škola	34,7	5,8	
VŠS, VSS i više	36,7	3,9	
<i>Mjesto stanovanja</i>	$\chi^2=11,65; p=.009$		
Selo	29,6		
Mali grad	29,9		
Veliki grad	38,6		
Zagreb	37,1		
<i>Reg. pripadnost</i>			$\chi^2=26,8; p=.000$
Sjev. Hrvatska			6,6
Sred. Hrvatska			5,2
Istra i Primorje			15,6
Istočna Hrvatska			7,3
Dalmacija			12,0
Zagreb			7,1
UKUPNO	31,9	8,2	8,8

Natprosječno ovaj stav dijele zaposleni ispitanici i studenti, starija mladež višeg stupnja obrazovanja i iz urbanijih sredina. S druge strane, radikalnijem stajalištu koje dijeli svega 8% anketiranih, a po kojemu je rješenje u osnivanju ženske političke stranke, skloniji su učenici, dakle, najmlađi dio populacije nižeg stupnja obrazovanja. Regionalna je pripadnost podijelila ispitanike s obzirom na (ne)prihvatanje potrebe povećanja sudjelovanja žena u političkom životu. I ovdje smo suočeni s pojavom da se mladi iz dvije regije u kojima bilježimo

najviši i najmanji udio žena u obnašanju vlasti, prema kriteriju zastupljenosti u županijskim skupštinama, natprosječno suprotstavljaju potrebi povećanja političke participacije žena. No, kao što smo ranije spomenuli, razloge bi trebalo dodatno istražiti zasebnim instrumentom te bi pretpostavku o većem stupnju konzervativno/patrijarhalnog mentaliteta u Dalmaciji naspram Istre i Primorja tek trebalo dokazati.

Percepciju značenja uravnotežene participacije muškaraca i žena u politici dodatno smo mjerili i putem prepoznavanja potrebe većeg sudjelovanja žena u politici kao jednom od kriterija demokracije. Tako smo ispitali stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjama prema kojima će: 1) uključivanje većeg broja žena u politiku poboljšati kvalitetu cijelog društva i 2) u Hrvatskoj će biti više demokracije ukoliko će žene ravnomjerno s muškarcima sudjelovati u donošenju političkih odluka.

Većina ispitanika, pri čemu nema značajnih razlika između mlađeg (72%) i starijeg kontingenta ispitanika (73%) potpuno se ili uglavnom slaže da bi se većim stupnjem političke participacije žena poboljšala demokratska kvaliteta cijelog društva. Očekivano je i ovdje zabilježen utjecaj varijable spola, te su žene (81,4%) u odnosu na muškarce (63,4%) sklonije ispitivanome stavu ($\chi^2=107,22$; $p=.000$). S obzirom na dobivene podatke možemo zaključiti da su ispitanici skloni tumačenjima (teorijske i političke naravi) koja, kao jedan od razloga za veću političku uključenost žena, navode argument iskoristivosti svih ljudskih resursa, što je jedan od temeljnih preduvjeta za brži i cjeloviti razvoj društva i smanjivanje stope siromaštva.

Utjecaj varijable spola zabilježen je na sličan način i u prihvaćanju stava da bi u Hrvatskoj bilo više demokracije kada bi žene ravnomjerno s muškarcima sudjelovale u donošenju političkih odluka. I ovdje se, dakle, uz visoki opći prosječni stupanj slaganja anketiranih (75%), žene natprosječno (81,8%) slažu s navedenom tvrdnjom u odnosu na muški dio ispitanika – 67,5% ($\chi^2=91,75$; $p=.000$). Primjetno je i djelovanje provenijencije (80%) kao i rezidencijalnog statusa (78%) s obzirom da se ispitanici iz velikih gradova natprosječno opredjeljuju za navedeno stajalište ($\chi^2=24,98$; $p=.003$ i $\chi^2=24,89$; $p=.003$).

Analiza distribucije i strukturiranosti percepcije i stavova mlade (i starije) populacije prema pitanju ženske političke participacije pokazala je da, uz većinsko pristajanje uz stajalište nedostatnog zastupništva žena, ispitanici dominantno adresiraju navedeni problem političkim strankama, čime upućuju na pitanje stupnja demokratičnosti unutarstranačkog funkcioniranja kao na ključno pitanje u kojemu se nalazi uzrok navedenog stanja. Nadalje, ispitanici također prepoznaju pitanje ženske političke participacije kao pitanje kretanja općih demokratskih procesa u zemlji. Ono što je posebice važan rezultat promatranih odgovora jest snažna diskriminatorna uloga spolne pripadnosti ispitanika. Rodne

se razlike pokazuju najvažnijom razdjelnicom pri prepoznavanju političke diskriminacije, što dakako ne iznenađuje i govori o tome da su žene svjesnije marginalnije političke pozicije u odnosu na muškarce te da, za razliku od njih, očekuju i brže promjene u smjeru jednakosti mogućnosti za aktivno korištenje svojih prava. Daljnje ispitivanje prepoznavanja pojedinih oblika diskriminacije u širem društvenom kontekstu dodatno će potvrditi empirijski ustanovljen veći stupanj rodne osviještenosti ženskog spola.

3. Prihvaćenost vrednote ravnopravnosti spolova i prepoznavanje diskriminacije

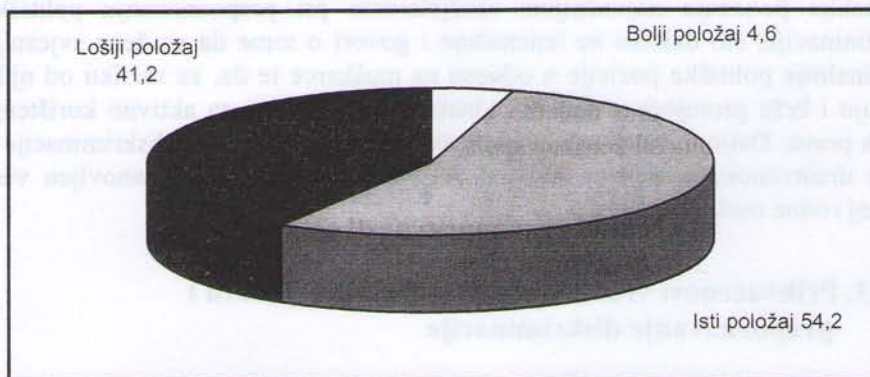
Analiza prihvaćenosti vrednote ravnopravnosti spolova, kao jedne od temeljnih ustavnih vrednota, pokazala je da je ona unutar populacije mladih prihvaćena gotovo konsenzualno s obzirom na podatak prema kojemu 94,6% ispitanika ocjenjuje ovu vrednotu vrlo ili uglavnom važnom (Ilišin, 2005). I za druge je ustavne vrednote zabilježen približno isti visoki stupanj prihvaćanja. Ipak, treba napomenuti da je vrednotu ravnopravnosti spolova kao vrlo važnu izdvojilo gotovo 79% ispitanih i time je, na ljestvici poželjnosti, situiralo značajno iznad stupnja prihvaćanja vrednote demokratskog i višestranačkog sustava (58,1%), vladavine prava (63,5%) i nacionalne ravnopravnosti (70,2%).

Dodatno, visoka prihvaćenost vrednote ravnopravnosti spolova je potvrđena stavovima mlade populacije prema potrebi zaštite ljudskih prava žena. Primjerice, 89% mladih ispitanika smatra da ljudska prava žena treba uvijek štiti, a svega 9% da to ovisi o situaciji (Potočnik, 2005).

Međutim, iako je ova vrednota gotovo konsenzualno potvrđena, percepcija općeg društvenog položaja žena govori o tome da veliki broj ispitanika ne prepoznaje različite oblike neravnopravnog društvenog statusa muškaraca i žena. Uz pitanje kojim se u ovoj dionici istraživanja bavimo, spomenut ćemo i nepovoljniji položaj žena na tržištu rada temeljem njihova većeg udjela u ukupnom broju nezaposlenih osoba, manje plaće i mirovine i različite oblike diskriminacije s kojima se susreću pri i tijekom zapošljavanja kao još jedan od egzaktnih pokazatelja društvene stratifikacije na štetu ženskog spola.

Naime, na pitanje kojemu je cilj bilo upravo detektiranje osviještenosti o neravnopravnosti spolova i u kojemu se zatražila procjena odnosa između pojedinih društvenih skupina – u ovome slučaju muškaraca i žena – svega 41% ispitanika je izjavilo da smatraju kako su žene u našem društvu u lošijem položaju od muškaraca (grafikon 2). I ovdje se potvrđuje gornji navod o utjecaju rodnih razlika na percepciju društvenog položaja žena s obzirom da čak 51% žena, naspram 32% muškaraca, drži kako su žene u odnosu na muškarce u nepovoljnijem društvenom položaju ($\chi^2=76,3$; $p=.000$).

Grafikon 2: Percepcija mladih o društvenom položaju žena u odnosu na muškarce (%)

Indikativno je da na odgovore na postavljeno pitanje značajno, osim varijable spola, djeluje i stupanj obrazovanja pri čemu percepcija neravnopravnosti spolova u društvu proporcionalno raste s porastom obrazovanja, a što je očito i iz tablice 6.

Tablica 6: Percepcija društvenog položaja žena u odnosu na muškarce s obzirom na stupanj obrazovanja mladih (%)

Stupanj obrazovanja	Lošiji položaj žena	Isti položaj žena i muškaraca	Bolji položaj žena
OŠ i manje	38,3	55,2	6,5
Ind./zanatska škola	39,5	54,3	6,3
Srednja škola	41,8	55,1	3,1
VŠS, VSS i više	48,7	47,1	3,5
UKUPNO	41,2	54,2	4,6

$\chi^2=17,75$; $p=.007$

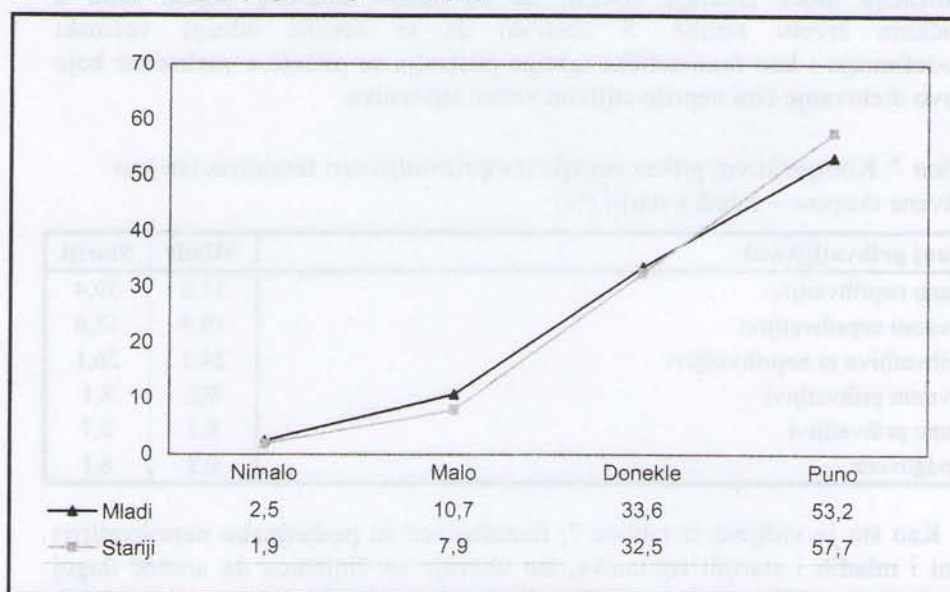
Prepoznavanju neravnopravnosti spolova natprosječno su, uz ispitanice višeg stupnja obrazovanja, skloniji i ispitanici iz Dalmacije (43,4%), Istre i Primorja (44%) i Zagreba 46,4% koji također natprosječno prepoznaju marginalniji položaj žena ($\chi^2=28,24$; $p=.002$).

U vezi s navedenim ispitali smo i stupanj očekivanja anketiranih s obzirom na unapređivanje položaja žena od strane vladajućih struktura (grafikon 3).

Ovdje se opetovano ponovio diskriminatorski utjecaj varijable spola, a što je i potvrda gore navedenih empirijskih pokazatelja. Više od polovine ispitanika ima visoka očekivanja od vlasti kada se radi o aktivnostima usmjerenim poboljšanju općeg položaja žena, pri čemu je razumljivo da su ova očekivanja znatno

izraženija u ženskog dijela populacije. Žene, naime, u 64,3% slučajeva smatraju da bi se hrvatska vlada trebala veoma posvetiti unaprjeđivanju društvenog položaja žena, za razliku od 42,4% muškaraca ($\chi^2=136,94$; $p=.000$). Visoki stupanj očekivanja je vezan i uz bračni status, pa su očekivanja viša kod oženjenih ispitanika (61%) u odnosu na neoženjene ($\chi^2=14.23$; $p=.003$), a što se svakako može protumačiti i dodatnim obiteljskim obvezama. Ovdje smatramo potrebnim napomenuti da je pitanje usklađivanja obiteljskih i profesionalnih obveza jedno od ključnih pitanja u svim strategijama usmjerenim ka razvijanju mjera za unaprjeđivanje provedbe politike ravnopravnosti spolova (Europska komisija, 2006; Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova, 2006.). Ono uključuje i pitanja vezana uz podizanje svijesti o ravnomjernoj raspodjeli spomenutih obveza kao i ravnomjernu brigu oba roditelja za skrb o djeci, korištenje roditeljskog dopusta od strane očeva, otvaranje većeg broja predškolskih ustanova i servisa za druge korisničke skupine, usklađivanje radnog vremena službi dječjih vrtića i slično.

Grafikon 3: Stupanj očekivanja od hrvatskih vlasti u ostvarivanju političkog prioriteta poboljšanja položaja žena (%)

Jedan od značajnijih nalaza ovoga istraživanja jest veliki raskorak između visoke opredijeljenosti mladih (i starijih) ispitanika za deklarativna načela ravnopravnosti spolova formalizirana u Ustavu RH i drugim dokumentima, kao i koncept zaštite ljudskih/ženskih prava i, s druge strane, prepoznavanju aspekata diskriminacije žena u političkom i širem kontekstu društvenih odnosa. Pokazalo

se da su, uslijed statistički ustanovljenog značajnog utjecaja varijable spola, žene svjesnije neravnopravnijeg statusa u društvu te da, u skladu s navedenim, potražuju i veća očekivanja promjene vlastita opća položaja, ne samo s obzirom na povećanu političku participaciju, već i u ukupnom društvenom kontekstu.

Dodatno, zanimljivi su i nalazi koji ukazuju na nekompatibilnost između navedenih visokih deklarativnih opredjeljenja za vrednotu ravnopravnosti spolova i negativnog stava prema feminizmu kao pokretu koji se zasniva i koji je ujedno najglasniji upravo onda kada se radi o primjeni i poštivanju ženskih ljudskih prava, kao i provedbi politike ravnopravnosti spolova u svakodnevnoj praksi društvenih odnosa. Ispitivanje stupnja prihvatljivosti feminista/ica kao zasebne društvene grupacije pokazalo je da su, za gotovo 60% ispitanika, potpuno ili uglavnom neprihvatljivi (tablica 7). Ovdje je potrebno referirati se i na ranije izneseni podatak prema kojemu svega neznatan broj ispitanika smatra da djelovanje (kampanje, javna zagovaranja i sl.) nevladinih ženskih organizacija može znatnije utjecati na povećanje ukupnog udjela žena u političkom životu zemlje. S obzirom da se ženske udruge većinski samodefiniraju i kao feminističke udruge postavlja se pitanje o razlozima koje njihovo djelovanje čini neprihvatljivim većini ispitanika.

Tablica 7: Komparativni prikaz stupnja (ne)prihvatljivosti feminista/ica kao društvene skupine – mladi i stariji (%)

Stupanj prihvatljivosti	Mladi	Stariji
Potpuno neprihvatljivi	37,6	39,4
Uglavnom neprihvatljivi	19,9	17,0
Ni prihvatljivo ni neprihvatljivi	24,1	26,1
Uglavnom prihvatljivi	9,2	8,1
Potpuno prihvatljivi	8,3	8,7
Bez odgovora	0,9	8,1

Kao što je vidljivo iz tablice 7, feministi/ice su podjednako neprihvatljivi većini i mlađih i starijih ispitanika, što ukazuje na činjenicu da unatoč dugoj tradiciji feminističkog pokreta u Hrvatskoj sam pojam feminizma nije zadobio građansku legitimaciju. Ovdje smo zasebno izdvojili analizu prihvatljivost feminista/ica zbog indikativne činjenice da su se ispitanici najznačajnije podijelili upravo u zauzimanju stajališta prema ovom pitanju te su na njega, za razliku od svih drugih promatranih stavova, utjecale sve promatrane sociodemografske varijable – spol, dob, obrazovanje, socioprofesionalni status, regionalna pripadnost i stranačke preferencije ispitanika (tablica 8).

Tablica 8: (Ne)prihvatljivost feministica s obzirom na socijalna obilježja mladih (%)

Obilježja mladih	Potpuno ili uglavnom neprihvatljivi	Ni prihvatljivi ni neprihvatljivi	Potpuno ili uglavnom prihvatljivi
<i>Spol</i>	$\chi^2=36,58; p=.000$		
Žene	52,2	25,9	21,9
Muškarci	63,9	22,8	13,3
<i>Dob</i>	$\chi^2=22,12; p=.005$		
15 – 19 godina	63,5	20,5	16,0
20 – 24 godine	56,9	24,8	18,3
25 – 29 godina	53,7	27,7	18,6
<i>Obrazovanje ispitanika</i>	$\chi^2=46,36; p=.000$		
OŠ i manje	62,6	19,4	18,0
Ind./zanat. škola	64,9	23,7	11,4
Srednja škola	55,2	26,2	18,6
VŠS, VSS i više	48,3	29,8	21,9
<i>Regionalna pripadnost</i>	$\chi^2=56,89; p=.000$		
Sjev. Hrvatska	57,4	23,0	19,6
Sred. Hrvatska	53,8	30,4	15,8
Istra i Primorje	50,4	27,3	22,3
Istočna Hrvatska	66,8	20,8	12,4
Dalmacija	63,4	20,5	16,1
Zagreb	51,3	29,1	19,6
<i>Stranačka preferencija</i>	$\chi^2=48,96; p=.000$		
HDZ	65,5	18,3	16,2
HNS	48,2	29,9	21,9
HSP	65,2	25,0	9,8
HSS	60,0	24,2	15,8
SDP	51,9	30,0	18,1
Neodlučni	57,6	24,9	17,5
UKUPNO	58,0	24,4	17,6

I ovdje se nanovo pojavljuje značajan utjecaj varijable spola te su feministice manje neprihvatljiva društvena skupina osobama ženskog spola, višeg stupnja obrazovanja (čime se neprihvatljivost linearno smanjuje), starijih godišta te ispitanicima iz regija s većim udjelom žena u lokalnim strukturama vlasti, kao i pristašama političkih opcija tzv. lijevog centra (HNS-a i SDP-a). Bez obzira na navedene statistički značajne razlike i njihovo ukazivanje na promjenu trenda razumijevanja feminizma kao specifičnog društvenog angažmana ostaje činjenica većinskog odbijanja/neprihvatanja javnog djelovanja deklariranih feminističkih skupina.

4. Očekivanja od Europske unije

Još jedno od važnih pitanja koje je u ovome istraživanju tek sporadično dotaknuto jest pitanje očekivanja promjena u provedbi politike ravnopravnosti spolova nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji i, s tim u vezi, stupanj informiranosti o strateškim odrednicama europske politike u ovome području uključujući usklađivanje hrvatskog zakonodavstva s pravnom stečevinom Europske unije.

Prethodna analiza (Ilišin, Mendeš, 2005) je pokazala da većina ispitanika očekuje da će ulaskom Hrvatske u Europsku uniju nastupiti brža demokratizacija društva (76,2%) uključujući i bolju zaštitu ljudskih i manjinskih prava (78,9%). U skladu s navedenim očekivanjima je i procjena nedovoljno demokratiziranog društvenog i političkog sustava u Hrvatskoj, kao jedne od okolnosti koja otežava proces pristupanja (75%), uz percepciju nedovoljnog poštivanja ljudskih i manjinskih prava (57%). S druge strane, a suprotno navedenome, mladi tek sporadično smatraju da će ulazak Hrvatske u Europsku uniju pridonijeti većoj ravnopravnosti spolova. Naime, na pitanje: "Što mislite da će svojim građanima donijeti Europska unija u sljedećih deset godina?", uz mogućnost odabira tri najvažnija odgovora, svega se 12,3% opredijelilo za ovu alternativu rangirajući je daleko ispod percepcije očekivanih promjena na bolje s obzirom na ostvarivanje uvjeta za lakše putovanje, rad, studiranje i život u Europi (66%), upotrebe eura kao jedinstvene valute (45%), općenito bolju kvalitetu života (43,1%), više prilika za zapošljavanje (42,4%) pa čak i manju diskriminaciju stranaca (17,3%). Ipak, i ovdje se djevojke (15%) razlikuju od mladića (10%) te natprosječno smatraju da će pristupanjem Hrvatske Europskoj uniji doći do veće ravnopravnosti spolova ($\chi^2=10,93$; $p=.001$). U navedenom pitanju ispitivao se rang, odnosno preferencija očekivanja poboljšanja različitih aspekata društvenog života nakon procesa pristupanja i tek bi se dodatnim istraživanjem moglo pouzdanije zaključivati o pretpostavljenom sadržaju, poznavanju i stupnju očekivanih promjena u području provedbe politike ravnopravnosti spolova.

5. Zaključne napomene

U ovoj istraživačkoj dionici ispitivao se opći stav mladih prema političkoj participaciji žena kao jednom od pokazatelja razvoja demokratskih procesa u zemlji u kontekstu pristupanja EU i prihvaćenosti standarda vrednote ravnopravnosti spolova u nacionalnom okruženju. Usporedba rezultata istraživanja iz 1999. i 2004. godine je ukazala na jačanje trenda izjašnjavanja mladih za tzv. moderniju opciju društvenog razvoja, potvrđenu i u nekim drugim istraživanjima (Leinert-Novosel, 1999). Uz zabilježeni porast prihvaćanja potrebe veće uključenosti žena u proces političkog odlučivanja i rezistentnost

preferencija prema najučinkovitijim načinima ovog povećanja usmjerenih prema društvenoj odgovornosti političkih stranaka, istaknuta je i važnost diskriminatornog utjecaja varijable spola. Ovdje se, naime, pokazalo kako je upravo obilježje spola ključna eksplanativna varijabla s obzirom da ispitanike najučestalije raslojava u većini promatranih stavova. Stoga možemo zaključiti da, unatoč visokoj općoj opredijeljenosti mlade generacije za vrednotu ravnopravnosti spolova, dodatna analiza pokazuje kako su ustanovljene rodne razlike važan interpretativni okvir koji ne podupire tezu o vrijednosnoj homogenizaciji spolova kada je riječ o dominantnim stavovima prema ženskoj političkoj participaciji. Razlike između mladih muškaraca i žena u našem istraživanju govore o tome da su mlade žene daleko svjesnije vlastite marginalne pozicije u društvenom i političkom životu i da, sukladno navedenom, pokazuju bitno veći stupanj očekivanja od društvenih procesa koji bi ubrzali promjenu njihova položaja. Rodno/spolna determinanta potire značaj gotovo konsenzualno/deklarativne prihvaćenosti vrednote ravnopravnosti spolova i ljudskih prava žena ukazujući na održivost patrijarhalnih i diskriminirajućih stajališta te, na taj način, pobija tezu o visokom stupnju rodne osviještenosti većine mlade generacije.

Literatura

- Council of Europe (2003): *Recommendation Rec (2003) 3 on Balanced participation of women and men in political and public decision-making*. Strasbourg.:CDEG (2004)12. St
- Council of Europe: *Recommendation 1676 (2004) Women's participation in elections*, adopted by the Parliamentary Assembly.
- Europska komisija (2006): *Putokazi ka ravnopravnosti žena i muškaraca (2006.-2010.)*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
- Franc, R; Šakić, V. (2005): *Javno mnijenje Hrvatske: Stavovi javnosti o nevladinim organizacijama*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Giddens, A. (2000): *The Third Way and its Critics*. Cambridge Polity Press.
- Gorančić-Lazetić, H. – ur. (2006): *Izvešće o napretku u ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Program Ujedinjenih naroda za razvoj.
- Ilišin, V. (2005): Političke vrijednosti, stavovi i participacija mladih: kontinuitet i promjene, u: Ilišin, V. (ur.): *Mladi Hrvatske i europska integracija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 65-139.
- Ilišin, V. (2006): *Mladi u lokalnoj vlasti u Hrvatskoj / Youth in Croatian local government*. Zagreb: DIM.

- Ilišin, V.; Mendeš, I. (2005): Mladi i Europska unija: percepcija posljedica integracije, u: Ilišin, V. (ur.): *Mladi Hrvatske i europska integracija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 197-252.
- Ilišin, V.; Radin, F. – ur. (2002): *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja / Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Kunac, S. (2006): *Vrijednost vrednota – civilno društvo i hrvatska demokratizacija*. Zagreb: B.a.b.e.
- Leinert Novosel, S. (1999): *Žena na pragu 21. stoljeća*. Zagreb: Ženska grupa TOD.
- Moring, A. – ur. (2006): *Politics of Gender*. Helsinki: Otava Publishing Company LTD.
- Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010. (2006): *Narodne novine* br. 114.
- Neimanis, A. (2003): *Uvođenje načela ravnopravnosti spolova u praksu*. Zagreb: Centar za ravnopravnost spolova.
- Pateman, C. (2000): *Spolni ugovor*. Zagreb: Ženska Infoteka Press.
- Phillips A. (2001): *(O)rađanje demokracije*. Zagreb: Ženska Infoteka Press.
- Potočnik, D. (2005): Ljudska prava kao ulaznica u demokratsku Europu, u: Ilišin, V. (ur.): *Mladi Hrvatske i europska integracija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 141-172.
- Rodin, S. – ur. (2003): *Jednakost muškaraca i žena. Pravo i politika u EU i Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za međunarodne odnose.
- Sineau, M. (2004): *Ravnopravnost spolova – Vijeće Europe i sudjelovanje žena u političkom životu*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
- Steering Committee for Equality between Women and Men (CDEG) (2004): *Preliminary draft analysis of the statistics provided by member States on the indicators for measuring progress in the field of political and public decision-making of paragraph 44 of the Recommendation Rec (2003) 3 on Balanced participation of women and men in political and public decision-making*. Strasbourg: Council of Europe, CDEG (2004)12.
- Šimunović, D. – ur. (2004): *Kratak vodič kroz Cedaw – Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena i njenu primjenu u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
- Štimac Radin, H. (1999): Žena u politici, u: Mesić, N. (ur.): *Zbornik prvog kongresa žena u Hrvatskoj*. Rovinj: Građanska zajednica žena.
- The Participation of Young Women in Political Life*. Seminar, 16-17 September 2003. European Peace Youth Centre. Council of Europe.
- Ustav Republike Hrvatske (2001): *Narodne novine* br. 41.
- Wallach Scott, J. (2003): *Rod i politika povijesti*. Zagreb: Ženska Infoteka Press.
- Zakon o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (2005): *Narodne novine* br. 44.
- Zakon o izmjenama Zakona o političkim strankama (2001): *Narodne novine* br. 36.
- Zakon o ravnopravnosti spolova (2003): *Narodne novine* br. 116.
- Žene i muškarci u brojkama* (2006). Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.